

MUSTAFA REŞİT PAŞA

Reşit paşa 16 Şevval 1214 (13 Mart 1800) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Sultan Beyazıt ruznamçecisi idi. Gençliğinde eniştesi Ispartalı Seyid Ali Paşa (I) ile illerde görevle dolaşarak paşanın sadrazamlıktan azledilmesinden sonra Mora seraskerliğine tayin edildiği zaman onun mühürdarı (1237-1821) oldu. Ezdin karargâhında paşanın yanında olduğundan oradaki perişanlığı yakından görmüştü. Paşanın gözden düşmesi sırasında İstanbul'a dönerek sadrazamlık yazı işleri bürosuna girdi ve sonra da Âmedi Odasına geçti. Az rastlanır zeki insanlardan olduğundan âmirlerinin pek çabuk sevgi ve takdirini kazanarak özellikle Mehmet Sait Pertev Efendi'nin (2) özel himayesini kazandı. Kırk dört (1244-1828) seferi (3) açıldığında sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Selim Mehmet Paşa'nın maiyetine verilen kâtipler heyetine Âmedi yardımcılığı göreviyle katıldı. Ordudan gelen evrakın yazılışım Sultan Mahmut II. beğendiğinden kimin yazdığını birkaç kere sormuş ve Pertev Efendi Mustafa Reşit Bey'i anlatarak tavsiye etmiş. Adı padişahın yüksek hatırlarında kalarak savaşın sona ermesi üzerine İstanbul'a döndüğünde padişah tarafından özel surette saraya çağrılarak gönlü alınmış ve hatırı hoş edilerek Fransızca'yı layıkıyla öğrenmesi tavsiye buyurulmuş. Bu sayede Reşit Bey çabucak ilerlemiş ve yükselerek devlet işlerinde bilgisini artırmak ve tecrübe kazanmak için önemli işlerde kullanılmaya başlanmıştır.

1830-1246'da Pertev Efendi ve 1248-1832'de Damat Halil Paşa yanında Mısır'a gitmiştir. 1247-1831'de Âmedci ve 1250-1834 başlarında Paris büyükelçisi ve sonra Londra büyükelçisi ve dışişleri bakanlığı müsteşarı olup 1252-1856'da vezirlik rütbesiyle dışişleri bakanlığına getirilmiştir. Sultan Mahmut II. un ölümünde dışişleri bakanlığı görevi üzerinde olarak Londra büyükelçisi idi. Derhal İstanbul'a dönerek Tanzimat-ı Hayriyeyi ilân ettirmiştir.

1262-1845 yılına kadar iki defa Paris büyükelçisi ve kısa bir zaman Edime valisi ve ikinci defa dışişleri bakanı olduktan sonra aynı yıl şevvalinde (7 Şevval 1262-28 Eylül 1846) sadrazam olmuştur. Ölümüne kadar (21 Cumadilula 1274-7 Ocak 1858) on sene içinde beş defa daha sadrazam olmuş ve arada Meclis-i Vâla ve Meslis-i Tanzimat başkanlıkları ve dışişleri bakanlığı gibi makamlarda bulunmuştur. Türbesi Sultan Beyazıt'te Okçular başındadır.

Reşit Paşa geçen yüzyılda yetişen onurlu ve politikayı iyi bilen Osmanlı Devlet adamlarının en yükseğidir. Elini sürdüğü her işte üstün zekâsı ve üstün gayreti görülür. Dış politikayı iyi bilir, memleket ve devlet idaresinin düzeltilmesi için izlenecek düzen ve ilerleme yollarını hakkıyla kavramış olduğundan yüksekte atılmış parlak bir bakışla islâhat esaslarını görmüş ve büyük bir vatanseverlik cesareti ile bunları uygulamaya koymuştur. Kanıtlama yeteneği ve medeni cesareti şaşılacak derecededir. Bu memleket kendisine hakkıyla minnettardır.

Mısır meselesinin düzeltilmesinde ve 1270-1853 Rus Savaşı (4) dolayısıyla Fransa ve İngiltere'yi bizimle beraber olmada gösterdiği uyanıklık ve gayrete tarihimiz parlak renkli sayfalar ayırmıştır. Büyük ölçüde zihin açıklığına sahip olması dolayısıyla bir mesele hakkında çeşitli görüşler ve tedbirler bulup söyler ve hangisini kabul edeceğinde toplantıda bulunanları bazen şaşkına çevirirdi. Her çeşit devlet adamlarından sabahlan konağına giden ziyaretçilerden ayrı ayrı gönlünü hoş etmenin yolunu bilir ve hepsi gönül okşayıcılığına, kibarlık ve kavrayışına hayran kalarak yanından ayrılırlardı. Edalı yürüyüşünde (fesinin) püskülü sallanırmış.

Sultan Abdülmecit ile bazen saray bahçesinde gezdiklerinde sadık bir kul ve bir anlamda saltanat atabeyi tavrını takınıp padişah ile lalasını birinin padişahlara layık diğerinin saygılı karşılıklı davranışlarını gören saray adamları ballandıra ballandıra anlatırlardı. Eski sadrazamlardan biri muhalif bir davranışından dolayı padişah tarafından "sen kim oluyorsun" diye azarlandığında "efendim ben Osmanoğulları padişahının büyük veziriyim" cevabını verdiği milli hikâyelerimizdendir. İşte Reşit Paşa bu yeri tamamen doldurmuştu. Gülhane Hatt-ı Hümayun'nu okuyacağı gün birkaç günden beri zihni meşguliyetinden dolayı yanma sokulmamış olan kethüdası birşey sormaya mecbur kaldığında "akşama sağ dönersem o vakit söylersin" dediği rivayet edilir. Yerli yersiz böyle kuruntu içinde bulunduğu halde Hatt-ı Hümayun'u kendisinin okuması fedakârlık denmeye layıktır. Böyle fedâkârlıkları birkaç kere göstermiştir.

Tanzimat-ı Hayriye'nin cadaloz müstebitlere karşı hükümlerinin yerine getirilmesi için nasıl didindiği ve ne kadar yorulduğu geçen makalelerimizden anlaşılabilir. Tanzimat'ın en büyüğü yalnız kendisi idi. Bir taraftan da Âli ve Fuad Paşaları ve benzerlerini yetiştiriyordu. Padişah sözle olduğu kadar resmî olarak da Tanzimata taraftar görünüyordu. Reşit Paşa zalimleri birer birer emekli yaparak unutturdu; güç ve etki kapılarını kapadı ve bunu başarmak için kendisi yeni usule tamamıyla uydu. Giritli Mustafa (Naili) Paşa ile Meclis-i Vâlada muhakeme olması devletçe yeni bir şey olduğu kadar büyük küçük herkesin kanun hükmüne uyması gereğini gösteriyordu.

Şu son zamanlarda bazı yerlerde "Tanzimatçılar"a karşı gelme ve saldırma kapılan açılmış,

düşüncesizlik ve miskinlik lekeleriyle haklarında eleştiriler yapılmıştır. Çoğunlukla “Meşrutiyetçiler” den olan itirazcılar insaf etsin. O zamanı düşünsün. Kendileri bir ölçüde daha kalabalık oldukları ve şartlar daha uygun bulunduğu halde başarı derecelerini insaf ve tarafsızca ölçsün. Buhtınasar (5) dan beri monarşik idareye alışmış olan Doğu ülkelerinden, Batı ülkelerinden gelmiş olan hürriyet ve meşrutiyet ağacını tutturmaya ve ona meyve verdirmeye Mithat Paşa ne derecede başarılı olabilmıştır? Meşrutiyetçileri Mithat Paşa temsil ettiği gibi Tanzimatçıları da Reşit Paşa temsil eder; aralarındaki fark Reşit Paşa’nın yalnız olması ve sebze pazarında elmas satıcı durumunda bulunması, Mithat Paşa’nın ise halk oyunu aydınlatan basın ve Avrupa’da gezmiş ve görmüş bir hayli gayretli kişiler tarafından yardım görmesidir (6).

Bundan başka acele bir tedbir olmak üzere Reşit Paşa’nın koyduğu Tanzimat-ı Hayriye memlekette giderek gelişmiş, verimli sonuçlarından devamlı olarak faydalanılmış, Mithat Paşa’nın kurmak istediği iki sene sonra yıkılıp yalnız yıllıkların başında izi kalarak ortadan kalkmıştır). İleride Mithat Paşa’dan ve Kanun-ı Esasiden (Anayasadan) bahsedeceğimiz makalede bu meseleyi biraz daha inceler ve derinleştiririz.

Reşit Paşa’nın çözümünü başardığı büyük meselelerden biri Mısır meselesidir. Bilindiği gibi İbrahim Paşa(8) Mısır ordusu ile evvela Halep yakınlarında Ağa Hüseyin Paşa ordusunu ve sonra Konya’da Mehmet Reşit Paşa Ordusunu(9) bozduktan sonra Kütahya’ya kadar gelmiş ve İstanbul’a doğru ilerlenmesine bir engel kalmamışta. (1248-1833) Sultan Mahmut II. çaresiz Rusya’ya baş vurup (10) Hünkâr İskeleyi adındaki savunma antlaşmasını yapmış ve derhal Rusya’dan bir askeri birlik yardıma yetişip Beykoz çayırlarında askeri ordugâh kurmuştu. Rusya’nın İstanbul’a bu kadar yaklaşması Batılı devletlerin hoşuna gitmedi. Kendileri de işe karışarak Mehmet Ali Paşa üzerinde yaptıkları baskı ile Mısır’dan başka Sayda, Şam ve Halep illerinin kendisine, Cidde iline ek olarak Girit ile Adana ili muhassıllığının oğlu İbrahim Paşa’ya verilmesi şartıyla bu iç savaşa son verdiler. Bu yeni çözüm şeklini düzenlemek için Bâb-ı Âli tarafından görevli olarak Mısır’a gönderilen Damat Halil Paşa’nın yanına Divan-ı Hümayun Âmedcisi Mustafa Reşit Bey verilmişti. Reşit Bey Mısır’dan dönüşte Kütahya’ya giderek İbrahim Paşa’nın askerini geri çekmesi konusunu görüşmüş ve bildiride bulunmuştu.

Fakat bu çözüm şekli iki tarafı da memnun etmedi. Padişah bir kulunun saygısızca bir ayaklanma sonucu olarak beş altı vilâyete sahip olmasına içtenlikle bir türlü razı olamamış ve Mehmet Ali Paşa da emel kuşunu kaçırmış olmak üzüntüsünü saklayamamıştı. Bununla beraber tarafların içlerine sindiremediği bu anormal durum yedi sene kadar devam etti ve önceden anlaşıldığı gibi Nizip Savaşı ile sonuçlandı. 1255-1839.

İbrahim Paşa Nizip’te Hafız (Mehmet) Paşa kumandasındaki ordumuzu bozmuştu. Bozgun haberini getiren tatar yolda iken Sultan Mahmut II. Han ölmüş ve yeri cennet olan padişah bu acıyı duymadan ebedi âleme göçmüştü. Fakat Mısır meselesi yeniden canlanmıştı.

Abdülmeccid’in tahta çıktığında Koca Hüsrev Paşa’nın sadrazam olması ve Kapdan-ı Derya Kaçak Ahmet Paşa’nın Osmanlı donanmasını İskenderiye’ye götürüp Mısırlılara teslim etmesi bu meseleyi gergin bir hale getirmişti. Evvelki şartları istemeyerek kabul etmiş olan Mehmet Ali Paşa’nın bu defaki istekleri ne olacaktı ve isteklerinin hafifletilmesi ve hırsının yatıştırılması ne gibi tedbirlerle başarılacaktı? Reşit Paşa Londra elçiliğinde bulunduğu sırada İngiltere Hükümeti yanında kazandığı önem ve değeri Tanzimat-ı Hayriye’yi ilân etmekle artırarak güven derecesine çıkardığından politika âleminde gösterdiği çaba ile Mısır meselesini bir Avrupa olayı şekline koydu ve meselenin çözümlenmesi ve sonuçlandırılması için Londra’da devletlerarası bir konferans toplandı.

Fransa’nın karşı koymasına rağmen konferans Mısır meselesini kesin bir karara bağladı. Bu devletlerarası karar gereğince padişah tarafından Mehmet Ali Paşa’ya Mısır, valiliği veraset yolu ile (babadan oğula geçmek suretiyle) ve Akkâ eyaleti muhafızlığı hayatı boyunca verilecek ve bu kararın kendisine bildirilmesinden itibaren on gün içinde kabul etmediği takdirde Akkâ eyaletini kaybedecek, direnmede on gün daha ısrar ederse anlaşmayı imza eden devletler Osmanlı Devleti’nin çıkarlarına ve durumun gereklerine göre hareket etmekte serbest kalacaktı. Bu kararı bildirmekle görevli olan Dışişleri Müsteşarı Sadık Rifat Bey’in Mısır’da yazdığı hâtıralarından da anlaşıldığına göre Mehmet Ali Paşa pişmiş aşaya soğuk su katmak için dil değiştirip yabancı devletlerin işe karışmasını yersiz gördüğünü ve efendi ile kul arasına girmeye düşmanların hakkı bulunmadığını ve efendisi tarafından kendisine herhangi bir hizmet emredilirse uyacağını Rifat Bey’e özel şekilde söyleyerek işi doğrudan doğruya saltanat makamı ile görüşmeye bırakmak istedi, devletlerin kararını olduğu gibi kabulden çekindi. Bunun üzerine savaş yoluyla haddinin bildirilmesine gidilerek karadan ve denizden gönderilen kuvvetlere yenilerek babadan oğula geçmek üzere yalnız Mısır Valiliği ile yetinmek zorunda kaldı. 1256-1840.

Dertlerin sonu sayılan Mısır meselesi bittikten sonra Osmanlı Devleti’nin rahatlıkla ilerleme ve reform yolunda ağır adımlarla fakat güvenlik içinde ilerleyeceği umut edilmekte ve Tanzimat-ı Hayriye beklenen ışıklarını göstereceği sırada bir Kutsal Yerler problemi çıktı (11). Bu mesele Katolik ve Ortodoks rahipleri dolayısıyla Fransa ve Rusya devletleri arasında mezhep üstünlüğü çekişmesinden ibaret ise de anlaşmazlığın çıktığı yer Filistin bölgesi olduğundan doğrudan doğruya Osmanlı Devletini ilgilendiriyordu.

Mesele uzadı, hükümet adamlarımızın başına hakkından gelinmez zorluklar çıkardı. Nihayet Rusya imparatoru tarafından olağanüstü elçi olarak Prens Mençikof İstanbul'a geldi.

Mençikof'un görevi başlangıçta yalnız kutsal yerler meselesinin çözümü zannedilmişti. Halbuki daha ağır ve gayet önemli ikinci bir mesele daha ortaya çıktı; Ruslar, Ortodoks Osmanlı vatandaşları üzerinde bir çeşit koruma hakkı istiyordu (12) bu yeni teklifler padişah sarayında ve Bâb-ı Ali'de yapılan çeşitli toplantılarda enine boyuna görüşülüp incelendi. Söylentiye göre sarayda padişah önünde ileri gelen bakanlardan kurulu özel bir toplantıda Sultan Abdülmecit ortaya çıkan meseleyi kendisi açıklayıp esasını anlatırken Sadrazam Damat Mehmet Ali Paşa (13) ikide bir "efendim Moskof'a kılıç" diye söze atılır ve padişah tarafından "sen sus" diye azarlanarak Mehmet Emin Rauf Paşa'ya fikrini sorarmış. Rauf Paşa ise âdeti olduğu gibi hiç konuşmaz dinlermiş. Aristo'nun "Allah insana bir ağız iki kulak vermiştir, bir söyleyip iki dinlemek için" sözü yılların eskittiği vezirde en yüksek uygulamasını bulmuştu. Her neyse, bu özel toplantıda ince düşünceli padişah olayın lehinde ve aleyhinde fikir ve kanaatini belli etmemiş ve fakat Rus tekliflerinin kabul edilmemesi eğilimi ile toplantı dağılmıştı.

Mençikof birkaç gün içinde Bâb-ı Ali'ye ultiatom vererek pasaportlarını istedi (14). Padişah bundan pek fazla sıkıldı. Rusya ile savaş kaçınılmaz görünüyordu. Padişah sıkıntılı zamanlarında hırçınlık göstermiş, cuma günü sabahleyin yanındakileri kasıp kavurmaya başlamış ve selâmlığa giderken mühr-ü hümayunun Mehmet Ali Paşa'dan geri alınmasını, Reşit ve Fethi paşaların saraya çağırılmasını emretmiş. Mehmet Ali Paşa'dan mührü-ü hümayunu Defterdar Burnundaki (15) mescitte namaz kılınırken almışlar, hatta paşa biraz mırıldanmış; Sultan Abdülmecit namazdan dönüşte Fethi Paşa (16) ile kısa ve Reşit Paşa ile de uzunca bir görüşmeden sonra sadrazamlığın Giritli Mustafa Paşa'ya verilmesi Rifat Paşa'nın dışişleri bakanlığından azledilerek yerine Reşit Paşa'nın getirilmesi kararlaştırılmış. Padişahın bu değişiklikte iki amacı vardı. Biri Rus tekliflerinin yeni hükümet tarafından bir kere daha etraflıca incelenmesi ve diğeri Fransa ve İngiltere politikalarının okşanması idi. Reşit Paşa İngiliz politikası taraftarlığı ile şöhret yapmış olduğu gibi Mustafa Paşa da Girit valiliğinde bulunduğu sırada Fransızların gözüne girmişti.

Yeni kabine, Bâb-ı Ali'de bütün divan görevlilerinden, azledilmiş eski vezirlerden ve müşirlerden, ileri gelen din adamlarından ve diğer devlet adamlarından oluşan olağanüstü bir genel meclis topladı. Mecliste hazır bulunan şahıslardan işittiğime göre başkanlık görevini Reşit Paşa yapmıştır. Meclisin toplanma amacı Rus tekliflerinin kabul veya reddi hakkında kesin bir karar vermek olduğunu Reşit Paşa söyledikten sonra kabul edilir ise devletçe doğabilecek idari tehlikeleri ve siyasi zararları saymak ve kabul edilmemesi halinde Rusya ile savaşı göze almak gerekeceğini söylemiştir. Ve verilecek kararın bilgi üzerine dayalı olması için Rus savaşıma karşı askeri, mali ve siyasi gücümüzün bilinmesi gerektiğinden ilgili bakanları birer birer açıklama yapmaya çağırmıştır. Eski Serasker Mütercim Rüştü Paşa (17) ordunun sefer halindeki asker sayısından ve bunun ne kadar zamanda toplanabileceğinden, Tophane Müşiri Fethi Paşa silah ve cephaneye mevcudundan ve Kaptan Paşa donanma işlerinden ve Maliye Bakanı Muhtar Bey hazinenin o günkü durumundan bahsederek yeterli bilgileri vermişler, sonra eski Dışişleri Bakanı Rifat Paşa bu meselede büyük devletlerin görüşlerin ve Osmanlı Devleti'nin siyasi durumunu açıklanmıştır. Reşit Paşa tekrar söze başlayarak "şu verilen bilgileri işittik, şimdi de şerefli şeriatın konuşmasını dinleyelim" diyerek Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey döndüğünde o da toplantıda bulunan ve rütbesinin küçüklüğü dolayısıyla arkalarda oturan Fetva Emmini Refik Efendi'ye işaret ettiğinde! Refik Efendi yerinden kalkarak "efendim ortaya doğru buyurun, hepimiz işitelim" diyerek Reşit Paşa'nın çağırması üzerine binişle salım salma ileri gelerek "savaş için güçlü olmak şarttır, gücünüz varsa savaşın" diyerek salına salına yerine dönmüş.

Bundan sonra görüşmelere başlanıp birinci makalede yazdığımın şekilde Mehmet Emin Rauf Paşa'dan olumlu olumsuz bir tek kelimelik söz alınamamış idi. Paşası gibi kısa akıllı olan evvelki sadrazamın(18 kethüdası olan Refik Bey- sonraları karantina meclisi üyeliğinde bulunmuştur-konuşanlar arasına karışarak "efendim gerçeği gizlemek doğru değildir. Bu kadar güç ve kuvvet hasıl olunca kararsızlığa yer var mıdır, hemen savaş ilanı ile padişah sayesinde Petersburg'a kadar gitmelidir" demesi üzerine Ali Paşa sabredemeyip "beyefendi, Rusya elçiliğinden pasaport almayınca Petersburg'a gidilemez" karşılığını verdiğini anlatanlar hikâye ederlerdi.

Bâb-ı Ali inandırıcı deliller ve susturucu cevaplarla Rus isteklerini reddetti ve devletin haklarını ve bağımsızlığını kayırmak yolunda gösterdiği ağırbaşlı tutumu ile dost devletlerin güvenini kazandı. Mençikof İstanbul'dan defolup gitti. Şaşılacak şeylerdendir ki bu adamın adı halkın hafızasında kazanmış kalmıştır. Bir yolcunun çabuk dönmesi için ayrıldığı evin sokak kapısından bir kova soğuk su dökmek kadınlarımızın eski âdetlerindedir. Mençikof'un gittiği gün "ayağı dağlansın bir daha gelmez olsun" diye birçok evlerden sıcak su dökmüşlerdi.

1269-1853 senesi sonlarında savaş ilan edilmiştir. Tuna boyunda başlayan çarpışmalarda askerlerimizin cesur hareketleri İngiltere ve Fransa'da hoş yankılar meydana getirmiş ve Sinop'ta gemilerimizin yanması (Safer 1270-1853) savaşa katılmalarını gerektirmiştir. Reşit Paşa İngiliz elçisi ile ittifak anlaşmasını yapmak ve imzalamak için çok uğraşmıştır derler. Osmanlı kuvvetleriyle beraber İngiliz, Fransız ve sonra

Piyemont-Sardunya (19) askerlerinin Sivastopol'u (20) ele geçirmesi üzerine barış kararlaştırılarak görüşmelerin Paris'te yapılması uygun bulunmuştu. İki sene devam eden savaş sırasında devletin siyasi işleri Reşit ve Âli paşaların usta ellerinde yürütülmüş, azil olundukları sıralarda bile yine onlardan ilham alınmıştı. Zaferi taçlandırarak barış antlaşmasına hangisi imza koyma şerefine kavuşacaktı? Âli Paşa tercih edilerek delege tayin edildi. Fakat yanma ikinci delege olarak Reşit Paşa'nın oğlu ve Paris elçisi Cemil Bey verildi.

Paris Antlaşması (Safer 1272-30 Mart 1856) Osmanlı Devleti'ne bir ümit ve yeni bir devir açıyordu. Geleceğini yeni duruma göre düzeltmek devlet adamlarına düşen gayret borcu idi.

Sivastopol'den dönen müttefik devletlerin askerleri bir müddet İstanbul'da durup beklemişti. Reşit Paşa'ya karşı olanlar bunu dedikodu sermayesi yaparak "bir adama gel demek kolaydır amma git demek zordur, Didonlar İstanbul'un havasından hoşlandılar, bakalım nasıl gidecekler" diye söylentiler çıkarıp halk arasında yaydıkları gibi padişahın kulağına da ulaştırdılar. Reşit Paşa birgün saraya çağrılıp padişahın yanından ter içinde çıktıktan sonra doğru Fransa ve İngiltere elçiliklerine gidip elçilerle görüşmüş, İngiliz ve Fransız askerleri ağır eşyalarını haraç mezad İstanbul'da çabucak satarak acele İstanbul'dan ayrılmışlardı. Reşit Paşa o sıralarda azledilmişti. Fakat yine elçilikleri inandırmayı başarmıştı.

Reşit Paşa kıskançtı. Yetiştirmiş olduğu Âli Paşa'nın sivrilerek kendisine rakip olmasını bir türlü içine sindiremedi. Paris Antlaşmasına karşı çıkan yazıları bundan dolaydır.

Reşit Paşa mevki düşkünü idi. Büyük adamlarda mevki düşkünlüğü hoş görülebilir. İnsanlık gereği insanın kendini beğenmişliğe kapılmaması mümkün olamıyor. Reşit Paşa'da ise üstünlük iddiası fazla idi. Sofu taslaklarından ve sofuluk yüzünden devlet adamları sırasına giren iki yüzlülerden ve eski devir düşkünlerinden kendisine karşı bir hükümet grubu bulunduğuna göre o biçim cahillerin üste çıkmalarına meydan vermemek ve fırsat düştükçe başlarını ezmek devlet çıkarlarına uygundu. Ama bazı kere iş bu sınır içinde kalmazdı.

Eski doktorlarımızdan Serviçen Efendi bana anlatmıştı ki vazifeden uzaklaştırıldığı günlerde bir gün Reşit Paşa'nın ziyaretine gitmiş ve iyi niyetle işten, yorgunluğundan, dinlenmeye ve hava değiştirmeye ihtiyacından bahsederek Edime ve Bursa gibi havası güzel ve yakın vilayetlerden birini elde ederek bir müddet sağlığı ile ilgilenmesini tavsiye etmiş. Reşit Paşa acı acı çubuğunu üfledikten sonra "Serope, Serope, sen bunu kendiliğinden mi söylüyorsun, yoksa sana öğrettiler mi?" diye hiddetle sormuş. Serviçen Efendi'nin derhal aklı başına gelerek "bana kimse öğretmedi, özellikle aziz sağlığını düşünmem sonucu olarak arzettim" diye yeminler yalvarmalarla paşanın ayaklarına kapanmış ve "Serope aklını başına al, paşa efendilerimiz İstanbul'da rahat etsinler diye ben dağda bayırda sürtemem" uyarıcı cevabı ile yakayı kurtarmış. Serviçen Efendi ilave etmişti "yine tamamen içim rahat etmedi, veda ettikten sonra merdivenlerden inerken kavas başı geliyor mu diye usulca arkama bakıyordum"

Günün birinde İngiltere büyükelçisi İslâm hilâfet makamınca yapılması güç bir istekte bulunmuş ve isteğini ısrarla sürdürmüş. Bâb-ı Âli ve padişah hayli sıkılmış. Reşit Paşa sadrazamlığa getirilerek elçi de isteğini bir daha ağza almamış. Olayı ahlatan şahıs bu istekte Reşit Paşa'nın parmağı olduğunu ve padişahın da bunu sezdiğini şüphesiz sayardı.

AÇIKLAMALAR

1— Seyid Ali Paşa Sultan Mahmut II. devrinde 1819 yılında bir sene kadar sadrazam olmuş ise de önemli bir iş başaramamıştır. 2— Perteve Efendi (Paşa) XIX. yüzyıl Tanzimat öncesi meşhur şair ve devlet adamlarındandır. Sultan Mahmut II. zamanında ilk defa içişleri bakanı olmuştur. Pek çok yetenekli gencin yetişmesine önayak olmuş, aynı zamanda yaşamış olan Akif Paşa'nın gadrine uğrayarak idam edilmiştir. Sorgusuz yargısız idam edilen son devlet adamıdır.

3— 1244-1828 Osmanlı-Rus seferi, Yunan isyanı sırasında Navarin'deki Türk donanmasının Avrupa devletleri müşterek donanması tarafından batırılması olayı üzerine Ruslarla yapılan savaştır. Rus ordularının Edirne önlerine kadar gelmeleri üzerine 1829 yılında Ruslarla Edime Barışı yapılmış ve Yunanistan bağımsızlığı kabul edilmiştir.

4— 1270-1853 savaşı İngiliz ve Fransızlarla müttefik olarak Rusya 'ya karşı girişilen Kırım seferidir. 1856 Paris Antlaşması ile sona ermiştir.

5— Buhtınasar (Nabohodarasar), Mezopotamya 'da M. Ö. VI. yüzyılda yaşamış olan Bâbil Devleti hükümdarıdır. Filistin 'deki Yahuda Devleti'ni yıkarak Yahudileri esir eden ve Bâbil'e götürerek meşhur asma bahçeleri yaptıran kraldır.

6- Yazar bu kıyaslamada haklıdır. Çünkü Reşit Paşa Tanzimat reformlarını uygulamak için bütün eski düşüncelilerle tek başına mücadele etmiş ve bunu başarıya da ulaştırmıştır. Mithat Paşa ise mücadelesinde Reşit Paşa'nın açtığı batılılaşma hareketinin yetiştirdiği ve batıda eğitim görmüş pek çok taraftar bulabilmiş ve hele bunlar arasında Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlılar adı verilen ve hepsi yazar olan kuvvetli bir gruptan destek görmüş olmasına rağmen eserini kendi bile görmemiş ve bir senelik bir uygulamadan sonra da rafa kaldırılmıştır. Bu bakımdan Reşit Paşa elbette daha başarılı ve islahatını daha olumlu bir şekilde uygulayabilmiş bir reformatördür.

7— İlk Türk parlamentosunun faaliyette bulunduğu Birinci Meşrutiyet adı verilen dönem 20 Mart 1877'den 14 Şubat 1878 yılına kadar devam etmiştir. Buna göre çalışma süresi iki sene değil bir seneyi bile bulmaz. Ancak parlamento 30 sene kapalı kalmasına rağmen anayasa yürürlükten kaldırılmamış ve her sene ilanı günü devlet yıllıklarında yayınlanmıştır. 1908'de ordunun önayak olduğu direnme üzerine yeni seçimler yapılarak tekrar toplanmıştır ki tarihimizde bu olaya İkinci Meşrutiyet adı verilmiştir.

8— İbrahim Paşa, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olup üzerine gönderilen Osmanlı ordularını birkaç defa yenmeyi başardı.

- 9— Konya yakınlarında yapılan bu savaşta kumandan Mehmet Reşit Paşa değil sadrazam Reşit Mehmet Paşa'dır. İsimde bir yer değiştirme olmuş.
- 10— Burada bir dil sürçmesi olsa gerek. Zira Konya bozgunundan sonra Avrupa devletlerinin işe karışması ile 5 Mayıs 1833'te Mehmet Ali ile anlaşan ve ona birçok kıymetli eyaletlerini kaptırmış olan Padişah Mahmut II. Rusya tarafından yapılan yardım teklifini denize düşen yılan sarılır örneği olarak kabul etmiştir. Kendisi Rusya'dan yardım istememiştir.
- 11— Kutsal yerler problemi, Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri Katolik mezhebindeki Hristiyanlara bırakılmış olan Kudüs ve yöresindeki kutsal sayılan kilise ve diğer tapınakların bakım ve yönetimi işinde Ortodoks Hristiyanları temsilen Rusların da hak istemeleridir.
- 12— Mençikof bu ikinci isteğini 1774 yılında Ruslarla yapılan Küçük Kaynarca Barışının 7. maddesindeki bir ifadeye dayanarak ileri sürmüştür.
- 13— Damat Mehmet Ali Paşa padişah Abdülmecid'in kız kardeşi olan ve bu günkü Kandilli Kız Lisesi'nin bulunduğu binanın sahibi olan Âdile Sultan'ın kocası olduğundan padişah damadı sayılırdı.
- 14— Bir yabancı ülkede diğer bir ülkeyi temsilen bulunan bir elçinin pasaport istemesi o memleketin kendi ülkesi ile arasındaki siyasi ilişkilerin kesilmesi, dolayısıyla da savaş ilânı anlamını taşıdığından Mençikof'un bu isteği de bu anlamdadır.
- 15— Defterdar Burnu, Boğaziçi'nde Ortaköy'den Bebek'e giden sahil yolu üzerinde bugün de aynı adı taşıyan semtin adıdır. Bu ad, orada bir cami ve yalı yaptırmış olan Defterdar İbrahim Paşa'nın adından dolayı verilmiştir.
- 16— Fethi Paşa, XIX. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarındandır. Paris ve Viyana elçiliklerinde bulunmuş ileri görüşlü Tanzimat dönemi vezirlerindedir. Abdülmed'in kız kardeşi Atiye Sultan ile evli olduğundan padişah damadı idi. Memleketimizde ilk müzeyi kuran adamdır.
- 17— Mütercim Rüştü Paşa, Tanzimat devri devlet adamlarındandır. Ali ve Fuad paşalardan sonra beş defa sadrazam olmuştur.
- 18— Bundan evvelki Sadrazam Damat Mehmet Ali Paşa idi.
- 19— Piyemont-Sardunya, İtalyan birliğinin kurulmasında önyak olan İtalya'daki küçük devletlerden birisi idi.
- 20— Sivastopol; Rusya'nın Kırım yarımadasındaki büyük askeri üslerinden birisi idi. Müttefikler buraya asker çıkararak şehri ele geçirdiler.